

הולדתה של השנאה העתיקה בעולם

"צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן ביקש לעקור את הכול". מדרש זה המובא בהגדה של פסח, ושיסודו בסיפור לבן ויעקב שבפרשתנו, מעורר קשיים גדולים.

ראשית, המדרש בהגדה מבוסס על פרשת מקרא ביכורים בספר דברים, הפותחת במילים "אָרְמֵי אֶבֶד אָבִי". רוב רובם של המפרשים גורסים כי שיעור הפסוק הוא "ארמי אובד היה אבי", כלומר המילה "ארמי" מתארת את האב – ושהאב הוא יעקב, שברח לחרן שבארם, או את אברהם שעזב את חרן בצו ה' והלך לארץ כנען. אמנם יש מפרשים מעטים הסבורים ששיעור הדברים הוא "ארמי ניסה לאבד את אבי", כלומר לבן הארמי ניסה להאביד את יעקב מן העולם; אך קרוב לוודאי שהמדרש שבהגדה הוא המקור לפירושה זה, שאינו על דרך הפשט.

אך גם אם זה שיעור הכתוב – האומנם כך היה? בסיפור יעקב ולבן בפרשתנו אין שום סימן לכך שלבן רצה להאביד את יעקב. הוא רימה אותו, הוא ניסה לנצל אותו, והוא גם רדף אחריו לאחר שברח. כשהדביק את יעקב נראה אליו אלוהים

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

בחלום הלילה ואמר לו "השֹׁמֵר לְךָ פֶּן תִּדְבֹּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע" (בראשית לא, כב). כשלבן נזוף ביעקב על ניסיונות הבריחה שלו, יעקב עונה: "זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבִיתְךָ עֲבַדְתִּיךָ – אֲרַבֵּעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשָׂטִי בְּנִתְיָךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ – וַתַּחֲלֶף אֶת מִשְׁכָּבְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים!" (לא, מא). טענותיו של יעקב נסובות על כי לבן נהג בו באופן מחפיר, וניצל אותו כמעט עד כדי הפיכתו לעבד, אך לא על כי ניסה "להאביד אותו", להרגו כמו שפרעה גזר על כל בני ישראל הזכרים.

וקושיה אחרונה – ההגדה, ליל הסדר, חג הפסח כולו, עניינם ההצלה ממצרים: משעבוד נורא, עד כדי רצח-עם איטי. מדוע להקטין את כל זה ולומר שפרעה לא היה נורא כל כך, שלבן היה רע ממנו? דומה שהדבר אינו מתיישב לא עם המסר של ההגדה, וגם לא עם המסופר בתורה.

מהו אפוא פשר המדרש הזה? הנה תשובה אפשרית. התנהגותו של לבן היא הפרדיגמה להתנהגותם של האנטישמים שבכל דור ודור. ההגדה מתעניינת פחות בלבן האיש ובמעשיו, ויותר במה שצמח ממנו כאב-טיפוס.

מהי הפרדיגמה של לבן? לבן התראה תחילה כחבר. הוא הציע ליעקב מקלט במנוסתו מפני אחיו עשו שגמר אומר להרגו. אך עם הזמן התברר שהתנהגותו אינה נדיבה אלא מתוחבלת ואינטרסנטית. יעקב עבד שבע שנים בשביל רחל. בליל החתונה החליף לבן את רחל בלאה, ועל כן נאלץ יעקב לעבוד עוד שבע שנים ברחל. כשיוסף נולד לרחל ניסה יעקב לעזוב. לבן מחה על כך. יעקב עבד עוד שש שנים, ואז הבין שהמצב אינו יכול להימשך. בנו של לבן האשימו את יעקב כי הוא מתעשר על חשבון אביהם. יעקב הבין שהאיבה מדביקה גם את לבן. רחל

ולאה חשו כך אף הן: "העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו? הלא נכריות נחשבנו לו, פי מכרנו ויאכל גם אכול את פספנו!" (לא, יד-טו).

יעקב הבין ששום דבר שיעשה או יאמר לא ישכנע את לבן לשחרר אותו. לא נותרה לו ברירה כי אם לברוח. לבן רדף אחריו, ואלמלא הוזהירו ה' בחלומו, ודאי היה מכריח את יעקב לחזור לחרן ולחיות את שארית חייו כפועל-חינם. למחרת אמר ליעקב: "הפנות בנתי! והפנים פני! והצאן צאני! וכל אשר אתה ראה לי הוא!" (לא, מג). מתברר שכל מה שלבן נתן לכאורה ליעקב, מבחינתו היה ונותר שלו.

לבן נוהג ביעקב כאילו היה רכושו, כאילו היה עבדו. כאילו אינו אדם. לדידו, ליעקב אין זכויות וגם לא קיום עצמאי. הוא נתן ליעקב את בנותיו ככלות, ואף זכה במוהר עצום תמורתן, ובכל זאת הוא טוען שהן ובניהן שייכים לו ולא ליעקב. הוא הגיע עם יעקב להסכם בדבר קבלת חלק ממקנהו כשכר עבודה, ועדיין הוא טוען "הצאן צאני".

מה מצית את חמתו של לבן? ניסיונותיו של יעקב לשמור על כבודו ועל עצמאותו. יעקב הלכוד בשלשלאות חותנו מוצא שוב ושוב דרך להמשיך הלאה. לבן רימה אותו ולא נתן לו את רחל – והוא נושך שפתיים ועובד עוד שבע שנים כדי לקבל אותה. לבן אילץ אותו לעבוד תמורת לא-כלום – והוא משתמש בידע שצבר על רביית בעלי חיים כדי להציע ללבן עסקה שתאפשר לו להקים עדר משלו ולקיים את משפחתו הגדלה. יעקב מסרב לתבוסה. צרותיו צרות עליו סביב-סביב – והוא מוצא מנהרות מילוט. זוהי גדולתו של יעקב. השיטות שהוא נוקט אינן אלו שהוא היה בוחר בנסיבות אחרות. הוא מוכרח לטכס תחכומי-תחכומים כי

חמיו החמדן הוא חר-מוח מאוד. אך הוא מסרב להיכנע, להימעך ולהתייאש. במציאות הנראית חסרת-מוצא הוא מצליח לשמור על כבודו, על עצמאותו ועל חירותו. יעקב הוא סרבן-עבדות.

לבן הוא למעשה האנטישמי הראשון. עידן אחר עידן חיפשו היהודים מפלט מפני הנשבעים כעשו להרגם. העמים שנתנו להם מקלט נדמו תחילה כמיטיביהם. אבל הם תבעו תמורה. הם ציפו שהיהודים יהפכו אותם לעשירים. כי אכן, בכל מקום שהיהודים באו אליו הם הביאו ברכה למארחיהם. אך היהודים סירבו להיות נכסים של העמים המארחים. הם מיאנו להיות קניין. יש להם זהות משלהם ואורחות חיים משלהם, והם עמדו על זכותם להיות חופשיים. וכך, בכל ארץ מארחת, היחס ליהודים התהפך עם הזמן. הגויים, הנהנים מתרומתם הרבה של היהודים לשגשוג הכלכלי של ארצם, היו טוענים שהיהודים מנצלים אותם, אף כי ההפך היה הנכון. כשהיהודים הצליחו, הם הואשמו בגנבה: "הצאן צאני! כל אשר אתה רואה לי הוא!". הצלחתם של היהודים לשמור על מידת מה של כבוד עצמי ועצמאות, וליהנות אף הם מהשגשוג שנוצר בזכותם, גרמה לגויים לקנא בהם ואף לזעום. ואז היה מגיע השלב שמסוכן בו להיות יהודי.